

Despre scrierea limbei române (1866)

Criticismul junimist se manifestă întâi în domeniul limbii, prin publicarea lucrării lui Titu Maiorescu, „Despre scrierea limbei române” (1866). Contextul publicării este semnificativ, pentru că precede întemeierea instituției academice și pornește campania noilor forțe culturale împotriva curentului latinist. scopul major și urgent al unei instituții de tip academic era codificarea limbii: simplificarea alfabetului latin, unificarea ortografiei, elaborarea unei gramatici și a altor mijloace de normare a limbii literare.

Lucrarea lui Titu Maiorescu formulează prima teză a concordanței între formă și fond, referindu-se la raportul necesar între alfabetul latin și limba română:

„În momentul în care românii s-au pătruns de adevărul că limba lor este o limbă romană, în acel moment și forma extraordinară sub care avea să se prezinte aceasta, adică scrierile sau [...] literile trebuiau să fie luate tot de la romani. Și, astfel, alfabetul slavon, care învălea mai mult decât revela limba română, și pe care îl promisem numai dintr-o oarbă întâmplare externă fu alungat din scrierea noastră cea nouă și fu înlocuit prin alfabetul latin.”

Salutând adoptarea alfabetului latin în locul celui chirilic (slavon), Maiorescu începe combaterea etimologismului promovat de curentul latinist, cu reprezentanți de mare autoritate în epocă:

„Esența etimologismului în ortografie este alta. El cere ca după ce literele alfabetului s-au stabilit, fie cu semne, fie fără semne, scrierea ortografică însă să nu se îndrepteze după vorbirea actuală, foarte influențată prin legi eufonice, ci după legile deviației cuvintelor de la originea lor, întrucât aceasta se poate urmări în întreaga tradiție a limbei. De aceea d. Cipariu scrie cuvântul *bine* nu cu *i*, cum îl pronunțăm noi, ci cu *e*, adică *bene*, *e* fiind vocala originară.”

În opinia lui Maiorescu, aplicarea etimologismului în scriere ar fi avut ca efect un regres: limba ar fi fost „aruncată” cu secole în urmă.

„Sonurile limbii române sunt în număr de 27, dintre care 20 de consonante și 7 vocale. Acum vom căuta pentru fiecare dintre ele litera latină corespunzătoare. Aci însă întâmpinăm prima greutate însemnată: adică să știm cum pronunțau latinii literele lor.”

Elementele auxiliare care contribuie la hotărîrea pronunțării latine sunt:

„1. Romanii nu au pierit cu totul, ci au lăsat descendenți în popoarele romane de astăzi, în italieni, francezi etc. Fiecare dintre aceste popoare, [... are o parte comună în limbă, adică, pentru cazul nostru, în pronunțarea sa. Această parte comună nu poate să provină decît de la originea comună, de la romani. De aci câștigăm regula, dacă nu absolut sigură, cel puțin foarte probabilă: *Consonantele și vocalele a căror pronunțare este identică la toate popoarele romane de astăzi s-au pronunțat în acelaș mod și la romani.*

2. Multe cuvinte romane, mai ales nume proprii, se află scrise cu literele unei limbi contemporane, adică a grecilor, și din comparația acestor semne între ele și cu limba greacă de astăzi ne rezultă un nou mijloc de a fixa pronunțarea latină.

3. Ne-au rămas de la înșiși autorii romani notițe care ne explică destul de lămurit cum se pronunțau cîteva din literele latine. Asemenea notițe se află mai ales în gramaticiștii din timpul decadenței: Donatus, Diomedes, Marius Victorius și Priscianus.

4. În fine, avem probe despre scrierea latină în deosebite timpuri. Din compararea schimbărilor ce se ivesc în scriere unuia și aceluiaș cuvînt se poate înțelege pronunțarea literelor lui.

Înzestrați cu aceste mijloace și reguli, aflăm cu siguranță că unele sonori din limba română se vor scrie cu următoarele litere latine, fiindcă și latiniștii le citeau aproape tot așa: b, d, g, l, m, n, p, r, s, v, z, u, a, o.

Unii din scriitorii noștri nu ne lasă nici această posesie de patrusprezece litere în siguranță, ci scriu, de exemplu, chiar sonul român *i*, căruia în mod necontestabil îi corespunde semnul latin *i*, cu alte semne, cînd cu *e*, cînd cu *a*, și așa pentru toate vocalele și pentru multe consonante. În loc de *dimineață*, ei scriu *demanetia*, în loc de *puteam* scriu *poteam* etc. Acești scriitori sunt etimologiștii. Anticipăm în contra lor regula ortografică: *acele sunete române pentru care se știe litera latină corespunzătoare se scriu cu această literă, făcînd abstracție de la considerări etimologice.*”

În continuarea studiului, criticul urmărește să afle pronunțarea celorlalte treisprezece litere.

e

După cum se citea în limba latină, sonul *e* avea trei litere: *e*, *ae* și *oe*. Latinii scriau diftongii pentru că pronunșau amândouă vocalele, *a* și *e*, *o* și *e*. Exemplu: genitivul substantivului *familia* se scria *familiae* și se citea *familia-e*, iar *a* se auzea mai mult decât *e*.

ae se confunda cu *ai*, ceea ce nu ar fi fost posibil dacă s-ar fi citit *e*, ci numai dacă se citea *a-e*. În latinitatea veche se puneau *ai* în loc de *ae*, deși se află și *ae*, *Aidilis*, *quaistor*, *Aimilius*, în loc de *Aedilis*, *quaestor*, *Aemilius*. În inscripții mai noi se întâlnește același cuvânt scris când cu *ae*, când cu *ai*, d.e., *Caesaris* și *Caisaris*.

Cuvintele *quaproper* și *antehac* provin din *quaeproper* și *antehaec*. Pierderea lui *e* și menținerea lui *a* arată nu numai că diftongul *ae* nu se citea *e*, ci că din contră *e* se auzea mai puțin decât *a*.

De asemenea, *oe* se confunda adesea cu *oi*, ceea ce demonstrează că nu s-a citit *o* sau *e*, ci *o-e*. *Oinone* și *Oenone*, *Coilius* și *Coelius*, *coiperit* în loc de *coeperit*.

Toate aceste argumente au vrut să arate faptul că dacă găsim în manuscrise vechi confuzie între *ae* și *e*, și între *oe*, *e* și *ae*, aceasta provine de la confuzia care exista în pronunțarea cuvintelor respective, și nu numai în scris. Așadar, când se scria *saeculum* și *seculum*, *coena*, *caena* și *cena* atunci se și citea *sa-eculum* și *seculum*, *co-ena*, *ca-ena* și *cena*.

Deși numit membru al Societății Literare (viitoarea Academie), în iulie 1867, Maiorescu demisionează în semn de protest față de respingerea proiectului său privind scrierea limbii române și va reveni abia în 1879, când Academia îi acceptă proiectul, semn al victoriei în prima „bătălie” culturală.